

สิทธิของวัดในทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย

The right of the temple to heritage of the monk to the law

ภิรนา พุทธรัตน์*
Pirada phuttarat

บทคัดย่อ

ประเทศไทยมีวัดมากกว่า 40,000 วัด แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพย์สินเงินทองมากมายมหาศาล แต่ทว่าหลายครั้งที่ความศรัทธาถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากคนบางกลุ่ม ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า บรรดาทรัพย์สินทั้งหลายที่พระภิกษุได้รับมาจากการบริจาคในขณะครองสมณเพศนั้น มีสถานะในทางกฎหมายอย่างไร รวมถึงสิทธิของวัดในการรับมรดกของพระภิกษุด้วย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อกฎหมายที่มีอยู่ และค้นหาช่องว่างกฎหมายที่เกิดขึ้นซึ่งอาจเกิดผลกระทบต่อสังคม โดยวิเคราะห์จากบทบัญญัติภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทำให้พบข้อสรุปดังนี้

1. สิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาคมานั้น ถือว่าเป็นการได้มาจากการให้โดยเสนหาย่อมตกเป็นของวัดหรือของพระภิกษุก็ได้ ตามแต่เจตนาของผู้ให้

2. สิทธิในการได้รับมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย กฎหมายจำกัดสิทธิว่า หากพระภิกษุจะเรียกร้องทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมแล้ว จะต้องเสียจากสมณเพศเสียก่อน ซึ่งเหมาะสมกับคุณธรรมทางกฎหมาย

3. การตกทอดมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย ให้แยกพิจารณาว่า ทรัพย์สินมรดกนั้นได้มาเมื่อใด หากทรัพย์สินนั้นได้มาก่อนอุปสมบทย่อมตกได้แก่ ทายาทโดยธรรม แต่หากได้มาหลังจากอุปสมบทย่อมตกได้แก่ วัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ เว้นแต่พระภิกษุจะได้จำหน่ายไปด้วยวิธีการอื่น ข้อยกเว้นของกฎหมายนี้เอง จึงอาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของผู้บริจาคที่ต้องการให้ทรัพย์สินบริจาคมรดกแก่พระภิกษุตกได้แก่วัด อันเป็นช่องว่างของกฎหมายที่จะทำให้พระภิกษุผู้ประพฤติผิดแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากวัดได้กฎหมายมรดกของพระภิกษุจึงสมควรมีการแก้ไขปรับปรุงต่อไป ให้ทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุซึ่งได้มาด้วยการบริจาคมรดกนั้น ยังคงตกได้แก่วัด แม้ว่าพระภิกษุจะทำพินัยกรรมมอบไว้ให้แก่บุคคลอื่นแล้วก็ตาม หลักการนี้ย่อมถูกต้องตามเจตนารมณ์ของผู้บริจาคมากกว่า และจะทำให้ลดช่องทางแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากวัดได้อันจะนำไปสู่การสืบทอดพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ: สิทธิ, วัด, ทรัพย์สินมรดก, พระภิกษุตามกฎหมาย

* อาจารย์ประจำ สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ศูนย์การศึกษาบึงกาฬ

Abstract

There are over 40,000 temples in Thailand. It shows how extreme belief of Thai Buddhist are, this belief bring a lot of money and various properties to the temples. But somebody often seek to benefits from the belief as device, so it make confused on their properties that the monk gets from donations while ordained; what legal standing of donate properties is, and all temple rights in succession of the monk also.

This article aim for legal study in being law issue and search for any gap may influenced the social, under analyzed Civil and Commercial Code as the law related, found the conclusion below;

1. Right of monk in his donate properties by the law was gratuitous act, devolved on either the temple or monk as donor's will.

2. Right of monk succession, law limits the monk who needs to claimed estate as statutory heir was left the monkhood first, It seem appropriated with legal moral.

3. Succession of the monk by law consider separated when the monk get donate properties. If he got it before ordain, his estate devolved on the heirs, but he got it after ordained, his estate devolved on the domicile temple except he distribute another way. This exceptional does not in accordance with donor's will that prefer devolve on the temple. This gap can makes the bad monk seek to private benefits from the temple. Therefore, the law on succession ought to modify become devolve on the temple even had exceptional. This rule is due process of donor's will and cut down the gap of seek to private benefits from the temple, and bring to sustainable carry on Buddha forever.

Key words: The right, the temple, heritage, the monk to the law.

บทนำ

ศาสนาพุทธเกิดขึ้นและดำรงอยู่บนโลกใบนี้มานานถึง 2,560 ปี แม้จะเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน แต่ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนก็ยังคงมีเสื่อมคลาย เห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของวัดต่าง ๆ ทั่วทุกหนแห่ง โดยข้อมูลจากส่วนศาสนสถานและควบคุมทะเบียนวัด กองพุทธศาสนสถาน ณ วันที่ 29 มกราคม 2558 ระบุว่าประเทศไทยมีพระอารามหลวงจำนวน 310 วัด จำแนกเป็นวัดราษฎร์จำนวน 39,171 วัด วัดมีพระสงฆ์จำนวน 39,481 วัด ซึ่งเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจำนวน 23,168 วัด วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจำนวน 16,313 วัด และวัดร้างจำนวน 6,090 วัด¹

จำนวนวัดที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนำมาซึ่งทรัพย์สิน ที่ดิน และเงินทองมากมายมหาศาล โดยทรัพย์สินเหล่านั้นมาจากการที่ผู้ศรัทธาบริจาคให้กับวัดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แต่ทว่าหลายครั้งที่ความศรัทธาถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากคนบางกลุ่มก่อเกิดเป็นพุทธพาณิชย์ การสร้างความเชื่ออย่างผิดๆ ให้กับผู้ศรัทธา เช่น คำสอนให้ชื้อบุญเพื่อเพิ่มบุญในอนาคต หรือการแก้จนด้วยการ

¹<http://www.tcijthai.com/news/2016/08/watch/6381>, 1 มีนาคม 2560.

บริจาทรูปธรรมแบบเกินตัว คำสอนเหล่านี้ล้วนบิดเบือนต่อหลักคำสอนอันแท้จริงของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น คำสอนที่ถูกบิดเบือนดังกล่าวจึงกระทบต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

จากประเด็นพิพาทอันแรงในสังคมของวงการพระพุทธศาสนา วัด และพระภิกษุที่ปรากฏอยู่ในสื่อต่างๆ ขณะนี้ ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า บรรดาบริจาทรูปธรรมทั้งหลายที่พระภิกษุได้รับมาจากการบริจาคในขณะครองสมณเพศนั้น มีสถานะในทางกฎหมายอย่างไร รวมถึงสิทธิของวัดในการรับมรดกของพระภิกษุด้วย ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาจากบทบัญญัติภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยอาจแยกพิจารณาเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. สิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค
2. สิทธิในการได้รับมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย
3. การตกทอดมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย

1. สิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค

วัดเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 การดูแลรักษาและจัดการกิจการต่างๆ ของวัด เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคลของวัดนั้น เมื่อวัดเป็นนิติบุคคลย่อมเกิดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแตกต่างหากจากพระภิกษุซึ่งจำวัดอยู่ในวัดนั้น เช่นนี้หากพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาในวัดได้ทำการบริจาทรูปธรรมใดๆ ให้แก่วัดแล้ว ข้อพิจารณาแรกจึงต้องพิจารณาว่า ผู้บริจาคนั้นประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้แก่วัด หรือประสงค์ให้ตกได้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยส่วนตัวกันแน่ เพราะหากผู้บริจากระสงค์จะมอบทรัพย์สินให้ตกได้แก่วัดแล้ว ทรัพย์สินที่บริจาคนั้น ย่อมตกเป็นของวัดตามกฎหมายแน่นอน แต่ถ้าผู้บริจาคนั้น ประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้ตกได้แก่พระภิกษุรูปหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นนี้ย่อมถือว่าเป็นการให้โดยเสนหาต่อพระภิกษุรูปนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 521 ซึ่งบัญญัติว่า

“อันว่าให้ นั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้ให้โอนทรัพย์สินของตนให้โดยเสนหาแก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้รับและผู้รับยอมรับเอาทรัพย์สินนั้น”

การให้โดยเสนหานี้ หากทรัพย์สินที่ผู้ศรัทธาบริจาคเป็นสังฆาริมทรัพย์ เช่น เงิน ทองคำ หรือรถยนต์ เป็นต้น การบริจาดด้วยการส่งมอบหรือประเคนแด่พระภิกษุก็ถือว่าสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว ดังบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 523 ที่ว่า

“การให้ นั้น ท่านว่า ย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ให้”

แต่ถ้าทรัพย์สินที่บริจาคเป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ เช่น ที่ดิน บ้าน หรือสัตว์พาหนะ เป็นต้น การบริจาดนั้นจะสมบูรณ์ต่อเมื่อทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ด้วยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 525 ที่ว่า

“การให้ทรัพย์สินซึ่งถ้าจะซื้อขายกันจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น ท่านว่า ย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในกรณีเช่นนี้การให้ย่อมเป็นอันสมบูรณ์โดยมิพักต้องส่งมอบ”

2. สิทธิในการได้รับมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย

พระภิกษุแม้จะละแล้วซึ่งเพศฆราวาสก็ตาม แต่ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย การบวชไม่ทำให้สิทธิและหน้าที่ของบุคคลสูญสิ้นไป ดังนั้นหากพระภิกษุมีครอบครัวหรือญาติพี่น้องที่ตนเป็นทายาทโดยธรรม

ตามกฎหมายแล้ว พระภิกษุ นั้น ก็ย่อมมีสิทธิรับมรดกได้เช่นกัน นอกจากนี้พระภิกษุยังสามารถเป็นผู้รับ
พินัยกรรมตามกฎหมายได้อีกด้วย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 หากพระภิกษุ นั้นมีฐานะดังต่อไปนี้ พระภิกษุ
ย่อมมีสิทธิรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมได้ คือ

- 1) เป็นผู้สืบสันดาน ได้แก่ เป็นบุตร หลาน เหลน หรือ ลื้อของผู้ตาย
- 2) เป็นบิดาของผู้ตาย
- 3) เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกับผู้ตาย
- 4) เป็นพี่น้องร่วมบิดา หรือ มารดาเดียวกันกับผู้ตาย
- 5) เป็นปู่ หรือ ตาของผู้ตาย
- 6) เป็นลุง น้ำ หรือ อาของผู้ตาย หรือ
- 7) เป็นคู่สมรสของผู้ตาย

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพระภิกษุจะเป็นทายาทโดยธรรมที่มีสิทธิรับมรดกดังกล่าว การเรียกร้องทรัพย์
มรดกในฐานะทายาทโดยธรรมต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ดังนี้

“พระภิกษุ นั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สิทธิจาก
สมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 แต่พระภิกษุ นั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้”

หมายความว่า หากพระภิกษุจะเรียกร้องทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรมแล้ว พระภิกษุผู้เป็น
ทายาทโดยธรรมนั้น จะต้องสิทธิจากสมณเพศให้กลายเป็นฆราวาสก่อน แล้วจึงจะใช้สิทธิเรียกร้องมรดกใน
ฐานะทายาทโดยธรรมภายในกำหนดอายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1754
ได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า บทบัญญัติในมาตรา 1622 นั้น มีคำพิพากษาฎีกาที่ 504/2461 ตีความไว้ว่า
“พระภิกษุ หมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเท่านั้น พระจีน พระญวน นักบวชในศาสนาอื่น ไม่ใช่
พระภิกษุ” แสดงให้เห็นว่า หากเป็นนักบวชในศาสนาอื่น หรือเป็นสามเณรที่มีไชภิกษุแล้ว ย่อมไม่อยู่ภายใต้
บังคับแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ที่จะต้องสิทธิหรือออกจากการเป็นนักบวชนั้นก่อน
จึงจะสามารถฟ้องเรียกทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรมได้แต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี หากพระภิกษุ นั้น มีสิทธิรับมรดกในฐานะผู้รับพินัยกรรมแล้ว กฎหมายมิได้บังคับว่า
จะต้องสิทธิจากสมณเพศก่อน ดังนั้นพระภิกษุย่อมฟ้องเรียกทรัพย์มรดกในฐานะผู้รับพินัยกรรมได้ทันที
นอกจากนี้ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 779/2485 ยังวางหลักขยายไว้อีกว่า “หากพระภิกษุฟ้องขับไล่ผู้บุกรุกที่ดิน
มรดก ย่อมฟ้องได้โดยไม่ต้องสิทธิจากสมณเพศก่อน เพราะเป็นการฟ้องเพื่อรักษาสิทธิในฐานะเจ้าของ
ทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 มิใช่เป็นการฟ้องเพื่อเรียกเอาส่วนแบ่งใน
ทรัพย์มรดกแต่อย่างใด” และมีคำพิพากษาฎีกาที่ 470/2535 วินิจฉัยเดินตาม

จากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า
กฎหมายบัญญัติให้พระภิกษุต้องสิทธิจากสมณเพศก่อนในการฟ้องเรียกร้องมรดก หมายถึง เฉพาะกรณีที่
พระภิกษุจะฟ้องเรียกทรัพย์มรดกจากทายาทคนอื่นในฐานะทายาทโดยธรรมด้วยกันเท่านั้น มิได้ห้าม
พระภิกษุทำการต่อสู้คดีในฐานะจำเลยด้วยแต่อย่างใด ดังนั้นพระภิกษุย่อมมีสิทธิต่อสู้คดีในฐานะจำเลยได้
เช่น การยื่นคำให้การต่อสู้คดีในชั้นศาล เป็นต้น โดยมีต้องสิทธิจากสมณเพศก่อนแต่อย่างใด ทั้งพระภิกษุยังมี
สิทธิฟ้องตามสัญญาแบ่งปันทรัพย์มรดกได้ ไม่ขัดประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 อีกด้วย

3. การตกทอดมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย

หากสืบค้นถึงเรื่องการตกทอดทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุย้อนกลับไปในอดีตแล้ว พบว่าในกฎหมายมั่งรายศาสตร์ซึ่งเป็นกฎหมายของพระเจ้าเม็งรายมหาราช กษัตริย์ผู้ปกครองนครเชียงใหม่ กฎหมายมั่งรายศาสตร์ ได้บัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุ ไว้ดังนี้

“พระภิกษุไปตายในเฮือน ข้าวของยังอยู่วัดก็ดี ภิกษุไปตายที่วัดข้าวของยังอยู่ที่บ้านก็ดี คับบั้งผู้ใดผู้หนึ่งไว้ ข้าวของนั้นเป็นของสงฆ์เสียแล ผิดว่าพระภิกษุ หากบั้งผู้ใดว่าของอันนั้นกูบั้งมึงบัดนี้แล ของอันนั้นบั้งเป็นของสงฆ์ พระภิกษุสั่งเป็นกำด้วยอาลัยว่า คันกูตาย ของอันนี้มึงเอาเถอะ คันกูบั้งบ่อหื้อเนื้อแล้วตายไปตั้งอัน กิริยาอันพระภิกษุสั่งครวไว้สันนี้ ของยังเป็นของสงฆ์ ผู้ที่พระภิกษุสั่งไว้หื้อนั้นจักเอาบั้งได้แล”²

แสดงให้เห็นว่าตามกฎหมายมั่งรายศาสตร์ พระเจ้าเม็งรายได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ทรัพย์สินของพระภิกษุซึ่งมรณภาพให้ตกเป็นของสงฆ์ แต่หากพระภิกษุได้ยกทรัพย์สินอันใดให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งตอนยังมีชีวิตอยู่แล้ว ทรัพย์สินนั้นเป็นของผู้ที่พระภิกษุนั้นยกให้ ไม่ตกเป็นของสงฆ์แต่อย่างใด และหากพระภิกษุมีคำสั่งเผื่อตาย ยกทรัพย์สินให้บุคคลใด แม้ภายหลังพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพ ทรัพย์สินนั้นยังตกเป็นของสงฆ์อยู่ไม่ตกเป็นของผู้ที่ยกให้โดยคำสั่งเผื่อตายนั้น สะท้อนให้เห็นว่าทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาระหว่างเป็นพระภิกษุ นั้น เป็นทรัพย์สินที่ผู้ศรัทธาได้ถวายไว้แก่พระภิกษุในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา มิได้เจตนาถวายเป็นส่วนส่วนตัวพระภิกษุ นั้น จึงถือว่าทรัพย์สินเหล่านั้นมิใช่ของพระภิกษุ หากแต่เป็นของวัด เมื่อพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพลง ทรัพย์สินเหล่านั้นจึงควรตกเป็นของวัด ทายาทอื่นของพระภิกษุจะถือครองไม่ได้ เว้นแต่ทรัพย์สินนั้น พระภิกษุได้มาก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และมีการจำหน่ายทรัพย์สินระหว่างยังมีชีวิตอยู่หรือทำพินัยกรรมไว้

สืบมาจนถึงปัจจุบัน ในกรณีที่พระภิกษุเป็นเจ้าของมรดกและถึงแก่ความตาย ทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุ นั้น จะตกให้แก่บุคคลใด ย่อมเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 และมาตรา 1624 ซึ่งอาจแยกเป็น 2 กรณี คือ

1) กรณีที่ทรัพย์สินมรดกนั้น พระภิกษุได้มาก่อนอุปสมบท ให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624 ดังนี้

“ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใด ตามกฎหมายก็ได้”

หมายความว่า ทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุที่ได้มาก่อนอุปสมบทนั้น ย่อมไม่ตกทอดแก่วัด แต่จะตกให้แก่ทายาทโดยธรรมของพระภิกษุตามกฎหมาย หรือพระภิกษุนั้นจะจำหน่ายทรัพย์สินของตนโดยประการใดก็ได้ เช่น พระภิกษุทำพินัยกรรมมรดกนั้นให้แก่บุคคลอื่น เป็นต้น

2) กรณีที่ทรัพย์สินมรดกนั้น พระภิกษุได้มาหลังจากอุปสมบท ให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ที่ว่า

“ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิต หรือโดยพินัยกรรม”

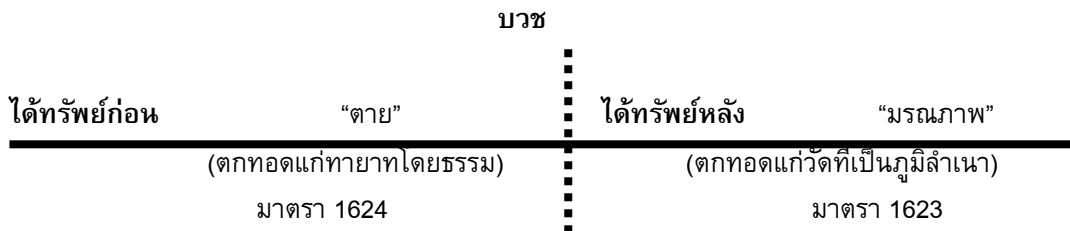
² คณะอง ว่างฝ่ายแก้ว, สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินของพระภิกษุ, <https://www.gotoknow.org/posts/442862>, 1 มีนาคม 2560.

บทบัญญัติในมาตรา 1623 นี้มีที่มาจากกฎหมายลักษณะมรดก บทที่ 6 ซึ่งตราไว้ว่า “มาตราหนึ่ง ภิกษุจตุจากอาตมภาพและคฤหัสถ์จะปันเอาทรัพย์สินมรดกนั้น มิได้เหตุว่าเขาเจตนาทำบุญให้แก่เจ้าภิกษุเป็นของอยู่ในอารามท่านแล้ว ถ้าเจ้าภิกษุอุทิศไว้ให้ท่านแก่คฤหัสถ์ ๑ จึงรับทานท่านได้”

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศไว้ น่าสนใจดังนี้

“มีข้อที่สังเกตได้ในเบื้องต้นว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ไม่เกี่ยวกับสมบัติของ วัด... วัดเป็นนิติบุคคล จึงถือสิทธิและมีสิทธิในทรัพย์สินได้ กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1623 เกี่ยวเป็นเรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุซึ่งถึงแก่มรณภาพ กฎหมายให้ทรัพย์สินของท่านที่ได้มาระหว่างอยู่ในสมณเพศตกเป็นสมบัติของวัดเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก เหตุผลในทางนิตินัยและในทางศาสนาอยู่ที่ว่า พระภิกษุอยู่ในสถานอันอนาถาเป็นผู้ไม่หามาหรือสะสมไว้ซึ่งทรัพย์สินสมบัติ แต่ห้ามไม่ได้ที่จะมิให้ชาวบ้านถวายของเป็นจตุปัจจัยตามศรัทธา ซึ่งสำหรับพระบางองค์ที่เทศนาโปรดสัตว์เก่ง ๆ อาจได้กัณฑ์เทศน์เป็นเงินสะสมไว้ถึงเรือนแสนก็ได้ ของที่ชาวบ้านถวายพระนี้ในทางหลักนโยบายถือว่าเป็นของที่เขาทำบุญในศาสนา ไม่ใช่ของให้แก่พระเป็นส่วนตัว เมื่อพระถึงแก่มรณภาพ กฎหมายจึงให้ตกเป็นสมบัติของวัด ว่ากันในทางนโยบาย บทบัญญัติเช่นนี้ย่อมเป็นผลดีไปอีกทางหนึ่ง เพราะถ้าไม่มีบทบังคับให้ทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นของวัดเมื่อมรณภาพ “มีข้อสังเกตว่า ทรัพย์สินของพระที่ตกได้แก่วัดนั้น ตัวบทไม่ได้กล่าวว่า เป็นมรดก และจะกล่าวว่า เป็นมรดกของพระก็กล่าวไม่ได้ เพราะสาเหตุในหลักการนโยบายที่ให้ทรัพย์สินของพระตกเป็นของวัด ก็เพราะถือว่าเป็นของที่ชาวบ้านเขาทำบุญในพระศาสนา ไม่ได้ให้แก่พระเป็นส่วนตัว”³

การตกทอดมรดกของพระภิกษุตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 และมาตรา 1624 อาจแสดงได้จากรูปภาพดังต่อไปนี้

วัดที่เป็นภุมิลาเนา หมายถึง วัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 บังคับให้พระภิกษุทุกรูปต้องสังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่ง หากไม่สังกัดวัดใดวัดหนึ่งหรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งแล้วตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 27 (3) และ (4) กำหนดให้พระภิกษุรูปนั้นต้องสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม อันเป็นวิธีการที่รัฐออกกฎหมายมาช่วยควบคุมการคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย เพราะหากไม่มีกฎหมายกำหนดเอาไว้ พระภิกษุอาจไปจำวัดอยู่ในบ้านเรือนชาวบ้านหรืออยู่ตามป่าเขาซึ่งทำให้การควบคุมดูแลความประพฤติไม่ทั่วถึง และอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระศาสนาได้ ดังนั้นพระภิกษุจึงมีวัดที่ตนจำวัดเป็นภุมิลาเนา เมื่อพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพและมีทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างบวชซึ่งมิได้จำหน่ายหรือทำพินัยกรรมไว้เป็นอย่างอื่น ทรัพย์สินนั้นก็จะตกเป็นของวัดที่เป็นภุมิลาเนา วัดโดยเจ้าอาวาสก็มีอำนาจจัดการมรดกของพระภิกษุผู้มรณภาพได้ ดังปรากฏใน

³ มานิตย์ จุมปา, การเป็นเจ้าของทรัพย์สินของพระภิกษุ, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, www.panyathai.or.th, 1 มีนาคม 2560.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 564/2536 “ระหว่างวัดสระกำแพงใหญ่ ผู้ร้อง กับนายสด วิลัยเกษ ผู้คัดค้าน โดยผู้ร้อง คือ วัด ยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นตั้งผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกของพระครูศรีวรปริชา ผู้มรณภาพ ผู้คัดค้านยื่นคำร้องคัดค้าน ขอให้ศาลตั้งผู้คัดค้านเป็นผู้จัดการมรดก ศาลชั้นต้นมีคำสั่งตั้งให้ผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกของพระครูศรีวรปริชา

ผู้คัดค้านอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค 1 พิพากษาแก้เป็นว่า ให้ยกคำร้องผู้คัดค้าน นอกจากที่แก้ให้ เป็นไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น

ผู้คัดค้านฎีกา ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ตามที่ผู้คัดค้านฎีกาว่า วัดผู้ร้องแม้จะเป็นที่สังกัด ของพระครูศรีวรปริชา ก็เป็นเพียงสถานที่อุปสมบทเท่านั้น ภูมิลำเนาของพระครูศรีวรปริชาคือวัดมหาพุทธาราม นั้น ปรากฏตามเอกสารหมาย ร.2 คือหนังสือสุทธิสำหรับพระภิกษุและสามเณรระบุว่าพระครูศรีวรปริชา สังกัดวัดผู้ร้อง เอกสารหมาย ร.4 คือใบมรณบัตรของเทศบาลเมืองศรีสะเกษระบุว่า ผู้ตายอยู่ตำบลสระกำแพงใหญ่ เอกสารหมาย ร.5 ใบแต่งตั้งเป็นพระครูศรีวรปริชาที่ระบุว่าอยู่วัดผู้ร้อง เอกสารหมาย ร.7 คำขอรับมรดกของมารดาที่ว่าอยู่ที่บ้านกำแพง บัญชีเงินฝากธนาคารสหธนาคาร ตามเอกสารหมาย ร.12 ของพระครูศรีวรปริชา ก็ว่าอยู่วัดผู้ร้อง จากเอกสารต่างๆ เหล่านี้แสดงว่า พระครูศรีวรปริชาถือเอาวัดผู้ร้องเป็นสถานที่อยู่เป็นแหล่งสำคัญ วัดผู้ร้องจึงเป็นภูมิลำเนาของพระครูศรีวรปริชา เมื่อพระครูศรีวรปริชาถึงแก่กรรมภาพ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้นให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น ดังนั้นที่ศาลล่างทั้งสองเห็นสมควรตั้งวัดผู้ร้อง เป็นผู้จัดการมรดกของพระครูศรีวรปริชา จึงชอบแล้ว”

ดังนั้น หากทรัพย์สินใดๆ ที่มีผู้บริจาคแต่พระภิกษุ ย่อมเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุนั้นได้มาในขณะที่อยู่ในสมณเพศ หรือได้มาหลังจากการอุปสมบทด้วยการให้โดยเสนหา เช่นนี้หากพระภิกษุนั้น มิได้จำหน่ายทรัพย์สินไปให้แก่ผู้อื่น หรือทำพินัยกรรมยกให้แก่บุคคลใดโดยเจตนาแล้ว หากพระภิกษุนั้นมรณภาพ ทรัพย์สินบริจาคเหล่านี้ ย่อมตกได้แก่วัดซึ่งเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้นนั่นเอง และย่อมมีสิทธิดีกว่าบุคคลอื่นที่ได้ทรัพย์สินบริจาคมานั้นมาภายหลัง ดังตัวอย่างในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2741/2541 “ที่ดินพิพาทเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุ ส. ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ และพระภิกษุ ส. มิได้จำหน่ายไปในระหว่างมีชีวิตหรือทำพินัยกรรมไว้เป็นอย่างอื่น ที่ดินพิพาทจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของวัด ซึ่งเป็นวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ ส. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ดังนี้ ไม่ว่าโจทก์จะซื้อมาโดยสุจริตหรือไม่ก็ตาม โจทก์ก็ย่อมไม่ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินพิพาท เพราะตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 34 ที่วัดจะโอนกรรมสิทธิ์ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติเท่านั้น โจทก์ย่อมไม่มีอำนาจฟ้องขับไล่จำเลยซึ่งอาศัยอยู่ในที่ดินพิพาทได้” จากคำพิพากษานี้ แสดงให้เห็นว่า แม้โจทก์จะได้มาซึ่งที่ดินพิพาท อันเป็นทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุโดยสุจริต แต่เมื่อที่ดินพิพาทนั้นเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาหลังจากอุปสมบท และมีได้จำหน่ายไปโดยวิธีการใดๆ เมื่อพระภิกษุนั้น มรณภาพ วัดซึ่งเป็นภูมิลำเนาย่อมได้มาซึ่งที่ดินพิพาททันทีโดยผลของกฎหมาย และทรัพย์สินของวัดย่อมบริบูรณ์โดยผลของกฎหมายทันที

อย่างไรก็ดี สิทธิของวัดในการได้มาซึ่งทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 นั้น มีข้อสงสัยเกิดว่า วัด มิใช่ทายาทตามกฎหมายมรดก ดังนั้นหลักกฎหมายมรดกที่กำหนดให้ทายาทจะต้องรับหน้าที่และความรับผิดชอบผู้ตายมาด้วยเพราะถือว่าเป็นกองมรดกประเภทหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600 นั้น จึงไม่นำมาใช้กับวัดด้วย ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2542 วินิจฉัยว่า “ที่ดินพิพาทพระภิกษุ ส. ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศและเป็นกรรมสิทธิ์ของพระภิกษุ ส. ในขณะที่ถึงแก่กรรมภาพ จึงตกเป็นสมบัติของวัดจำเลยที่ 1 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ

พาณิชย์ มาตรา 1623 แต่วัดมิใช่ทายาทโดยธรรมของพระภิกษุที่ ถึงแก่มรณภาพตามมาตรา 1629 ดังนั้น การที่จำเลยที่ 1 ร้องขอให้ ศาลตั้งจำเลยที่ 2 เป็นผู้จัดการมรดกของพระภิกษุ ส. จึงมิใช่กรณีทายาทร้องขอให้ ศาลตั้งผู้จัดการมรดกเพื่อจัดแบ่งมรดกให้ทายาท การที่จำเลยที่ 2 จดทะเบียนรับโอนที่พิพาทในฐานะผู้จัดการมรดก จึงเป็นการถือกรรมสิทธิ์ที่พิพาทไว้แทนจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยผลแห่งกฎหมาย แม้ก่อนถึงแก่มรณภาพพระภิกษุ ส. ได้ทำสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินพิพาทให้แก่จำเลยร่วม และจำเลยร่วมได้ผ่อนชำระค่าที่ดินครบถ้วนแล้ว แต่เมื่อพระภิกษุ ส. ถึงแก่มรณภาพ ที่ดินพิพาทตกเป็นสมบัติของจำเลยที่ 1 โดยเป็นที่ธรณีสงฆ์ซึ่งจะโอนกรรมสิทธิ์ ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ ทั้งนี้ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 33(2) และมาตรา 34 การที่จำเลยที่ 2 ในฐานะผู้จัดการมรดกพระภิกษุ ส. จดทะเบียนโอนขายที่พิพาทให้จำเลยร่วมแม้โดยความเห็นชอบของจำเลยที่ 1 จึงเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 หากจำเลยที่ 2 ได้นำที่พิพาทไปทำสัญญาจะซื้อจะขายให้แก่โจทก์ โจทก์ก็ไม่มีอำนาจ ฟ้องขอให้ บังคับจำเลยทั้งสองจดทะเบียนโอนขายที่ดินพิพาทให้โจทก์” แสดงให้เห็นว่า เมื่อวัดมิใช่ทายาทตามกฎหมายมรดก ดังนั้นวัดจึงรับไปแต่สิทธิแต่ไม่ต้องรับผิดชอบในหน้าที่นั่นเอง

และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1316/2544 วินิจฉัยเดินตามหลักดังกล่าว “จ. ถึงแก่กรรม ที่ดินของ จ. จึงตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาทโดยธรรมรวมทั้ง ส. ซึ่งเป็นพระภิกษุด้วย ที่ดินที่ ส. ได้รับมรดกมาเช่นนี้มิใช่ที่ดินของวัด แม้จะได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ ส. จึงทำสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินส่วนของตนซึ่งยังมีได้แบ่งแยกจากที่ดินเดิมให้แก่โจทก์ได้ การที่ ส. ดำเนินการแบ่งแยกโฉนดที่ดินเสร็จในเวลาต่อมาแต่ยังมีได้จดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์แก่โจทก์และถึงแก่มรณภาพเสียก่อน ที่ดินดังกล่าวย่อมตกเป็นสมบัติของวัดจำเลย โดยผลแห่งกฎหมายตาม ป.พ.พ. มาตรา 1623

ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และที่ศาสนสมบัติกลางเป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดีตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 35 ย่อมเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดีตาม ป.วิ.พ. มาตรา 285 (4) ด้วย คำพิพากษาในส่วนที่ให้วัดจำเลยโอนที่ดินให้แก่โจทก์ หากไม่ปฏิบัติตามให้ถือเอาตามคำพิพากษาแทนการแสดงเจตนาของจำเลย สภาพแห่งหนี้จึงไม่เปิดช่องให้บังคับได้ ทั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 276 วรรคสาม ก็บัญญัติให้ศาลดำเนินการบังคับคดีเพียงเท่าที่สภาพแห่งการบังคับจะเปิดช่อง ให้กระทำได้เท่านั้น ที่ศาลชั้นต้นนัดพร้อมเพื่อให้จำเลยส่งมอบโฉนดที่ดินแก่โจทก์เพื่อดำเนินการจดทะเบียนรับโอนกรรมสิทธิ์ และมีคำสั่งให้จำเลยปฏิบัติตามคำพิพากษาต่อไปจึงไม่อาจกระทำได้ กรณีนี้เหตุให้ยกเลิกการบังคับคดี การแบ่งแยกโฉนดที่ดินออกมาจากโฉนดเดิมไม่ถือว่าเป็นการจำหน่ายที่ดิน เพราะการจำหน่ายจะต้องเป็น การจดทะเบียนโอนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น การที่ ส. ซึ่งเป็นพระภิกษุดำเนินการแบ่งแยกโฉนดที่ดินของตนเสร็จแต่ยังไม่ได้จดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ให้โจทก์ก่อนที่ ส. มรณภาพ จึงมิใช่ ส. โอนที่ดินให้แก่โจทก์ก่อน ส. มรณภาพ ที่ดินดังกล่าวจึงเป็นของวัดจำเลย”

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 จะบัญญัติให้ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาหลังจากอุปสมบทตกได้แก่วัดก็ตาม แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุนั้น ได้มาก่อนอุปสมบท และไม่มีทายาทใด ๆ เหลืออยู่เลย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1753

“ภายใต้บังคับแห่งสิทธิของเจ้าหนี้กองมรดกเมื่อ บุคคลใดถึงแก่ความตายโดยไม่มีทายาทโดยธรรม หรือผู้รับพินัยกรรม หรือการตั้งมูลนิธิตามพินัยกรรม มรดกของบุคคลนั้นตกทอดแก่แผ่นดิน”

เช่นนี้มรดกที่ได้มาก่อนอุปสมบทของพระภิกษุนั้น ยังคงตกได้แก่แผ่นดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1753 คงเดิม มิได้ตกแก่วัดแต่อย่างใด

บทสรุป

สิทธิของวัดในทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย จะมีอยู่แต่ในทรัพย์สินของพระภิกษุซึ่งจำวัดอยู่และเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุอันได้มาขณะอยู่ในสมณเพศ และมรดกภาพลงเท่านั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 หากเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาก่อนอุปสมบท ย่อมตกทอดแก่ทายาทของพระภิกษุตามกฎหมายมรดกตั้งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624

อย่างไรก็ดี บรรดาทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาเนื่องจากการบริจาคของผู้ศรัทธา อาจไม่ตกได้แก่วัด หากว่าพระภิกษุนั้นได้ทำการจำหน่ายอย่างใด ๆ ให้แก่บุคคลอื่นไปก่อนแล้ว หรือได้ทำพินัยกรรมมอบให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะ ข้อยกเว้นของกฎหมายในมาตรา 1623 นี้ จึงอาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของผู้บริจาคที่ต้องการให้ทรัพย์สินบริจาคแต่พระภิกษุตกได้แก่วัด อันเป็นช่องว่างของกฎหมายที่จะทำให้พระภิกษุผู้ประพฤติดีแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากวัดได้ ต่างจากกฎหมายเก่าในสมัยมังรายศาสตร์ที่บัญญัติให้ทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุซึ่งได้มาด้วยการบริจาคมานั้น ยังคงตกได้แก่วัด แม้ว่าพระภิกษุจะทำพินัยกรรมมอบไว้ให้แก่บุคคลอื่นแล้วก็ตาม หลักการนี้ ย่อมถูกต้องตามเจตนารมณ์ของผู้บริจาคมากกว่า และจะทำให้ลดช่องทางแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากวัดได้ อันจะนำไปสู่การสืบทอดพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

คะนอง วังฝายแก้ว. สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินของพระภิกษุ. <https://www.gotoknow.org/posts/442862>. 1 มีนาคม 2560.

มานิตย์ จุมปา. การเป็นเจ้าของทรัพย์สินของพระภิกษุ. คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. www.panyathai.or.th. 1 มีนาคม 2560.

<http://www.tcijthai.com/news/2016/08/watch/6381>. 1 มีนาคม 2560.